

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ»

Виконала студентка: _____ 2 _____ курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)

Афанасьєва Г. В.

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри соціальної роботи,
професор, д. пед. н. Павленко А. І.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри педагогіки і педагогічної
майстерності МДПУ ім. Богдана
Хмельницького, доцент, к. пед. н.
Бельчева Т. Ф.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Національно-патріотичне виховання молодших школярів у процесі шкільної соціалізації»: 114 с., 8 рис., 15 табл., 62 джерел, 2 додатки.

Об'єктом дослідження є процес національно-патріотичного виховання учнів початкових класів.

Предметом дослідження є шляхи і засоби національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах шкільної соціалізації.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити проектну методику національно-патріотичного виховання молодших школярів у процесі шкільної соціалізації.

Методи дослідження: аналіз, порівняння і узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури, матеріалів наукових досліджень з цієї проблеми; емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, методики педагогічної діагностики, констатувальний і формувальний експерименти, кількісна та якісна інтерпретація отриманих експериментальних даних.

У дослідженні обґрунтовані умови та експериментально перевірена ефективність розробленої проектної методики національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах шкільної соціалізації на базі Запорізького ЗСО № 104.

Наукова новизна дослідження полягає у обґрунтуванні і подальшому розвитку методики соціально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах шкільної соціалізації.

Практична значущість дослідження полягає у розробці дидактичних матеріалів з проблеми дослідження, які можуть використовуватися вчителями та класними керівниками у соціально-педагогічній роботі.

Результати дослідження пройшли апробацію на двох Всеукраїнських науково-практичних конференціях та опубліковані [3], [40].

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ШКОЛА, БАТЬКІВЩИНА.

ВСТУП

Актуальність дослідження проблеми. В процесі виховання важливу роль відіграє розвиток людини, як особистості та формування її патріотичної самосвідомості. Даний факт є головним в концепції гуманізації та гуманітаризації системи освіти. В Законах України «Про освіту» [43] та «Про повну загальну середню освіту» [44] йдеться про виховання особистості, яка любить Батьківщину і усвідомлює свій громадянський обов'язок на основі духовних та загальнолюдських цінностей. Проект «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи» [53] виділяє формування патріотичних якостей серед пріоритетів змісту освіти.

Події останніх років, пов'язані з військовою агресією проти української держави, результати педагогічних і соціологічних досліджень свідчать про актуальність проблеми національно-патріотичного виховання в школі, та зокрема, національно-патріотичного виховання учнів молодших класів [11], [20], [36].

Однією з визначальних рис кожного справжнього громадянина є любов до своєї країни. Патріотизм включає в себе дієве і емоційно-моральне ставлення до себе та інших людей, до своєї нації, до рідної природи, до духовних та матеріальних цінностей країни [5]. Не важко виховувати любов до країни, яка забезпечує гарний матеріальний статок своїх громадян та впевненість людей у майбутньому. Досить важко це зробити, коли люди щодня стикаються з бідністю та соціальною незахищеністю. Проте майбутнє та процвітання країни і громадян напряду залежить від патріотичного виховання молоді. Саме тому цією справою важливо займатися, не зважаючи ні на що.

Сьогодні основна увага в патріотичному вихованні надається національно-патріотичному вихованню відповідно до «...кордоцентризму, як парадигми українського менталітету, культури і філософії», тобто вихованню загальній духовній налаштованості українського народу, його розумінню

дійсності не стільки мисленням («головою»), скільки «серцем» — емоціями, почуттями, внутрішнім, «душею», потягу до гармонії і прагнення до прекрасного[34].

Патріотичне виховання відбувається через певні соціальні групи. Ті соціальні групи, в яких людина долучається до цінностей і норм і які виступають передавачем соціального досвіду, отримали назву інститутів соціалізації. Одним з основних інститутів соціалізації є школа. Школа забезпечує базову освіту та є важливим інструментом соціалізації, але крім того школа повинна підготувати дитину до життя в суспільстві. Також школа задає початкове уявлення особистості, як громадянина і відповідно сприяє її входженню у доросле життя. Школа дає можливість дитині розширити коло свого спілкування: тобто, крім спілкування з дорослими, виникає середовище спілкування з однолітками, що являє собою один з найважливіших інститутів соціалізації [23].

Завданням школи є формування в особистості якостей всебічно розвинутої людини, створення умов для цього процесу і забезпечення можливості для існування класу як малої соціальної групи, оскільки саме успішна взаємодія між учнями в класному колективі визначає рівень соціалізованості школярів. При входженні в нове соціальне середовище стають актуальні проблеми адаптації, які проявляються у зниженні ефективності діяльності і психологічній напрузі школяра. Під час адаптації такі симптоми поведінки, як правило, зникають, і дитина стає адаптованою [8].

Завдання і зміст національно-патріотичного виховання дітей, які навчаються в школі регулюється наступними законодавчими документами: Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України, Укази Президента України з приводу покращення патріотичного виховання громадян [20], [43], [45], [45, [47], [48], [49], [50], [51]. Проте основні

положення і ідеї даних документів ще не реалізуються на практиці повною мірою [42].

У педагогічній науці патріотичне виховання визначається комплексом поглядів, звичаїв, традицій, переконань та інших видів соціальної поведінки людини, направлених на формування організації життя та діяльності майбутніх поколінь, під час даного процесу засвоюється матеріальна і духовна культура народу, формується національна свідомість і досягається єдність поколінь [23].

Метою патріотичного виховання, на думку авторів Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) [53], є формування національної свідомості, патріотизму та самосвідомості у вихованців. На думку І. Бега, патріотичне виховання також передбачає «широкі знання конституційних і правових норм, державної політики, сформованість патріотичних думок та дієвих заходів з відстоювання національних форм життєдіяльності і поведінки в усіх сферах суспільного життя» [4]. Патріотичне виховання ґрунтується на засадах сімейного виховання, на засобах і ідеях педагогіки, наукової думки, що включають зразки народної мудрості українського народу – любов до свого народу, традицій, звичаїв та до рідної землі, готовність до мирної праці на благо України, почуття гордості за Батьківщину, готовності боронити свою країну, вірність Україні, власну відповідальність за долю держави [6].

Однією з найважливіших складових вмісту патріотичного виховання є розвиток патріотичної активності школярів. Зміст виховання забезпечує розуміння проблем суспільства і економічних законів; та шляхів розв'язання проблем суспільства; розвиває бажання працювати, дає усвідомлення підприємництва, життєвої потреби, здатність до соціальної творчості, ініціативи, конкурентоспроможності й самореалізації людини в ринкових відносинах [19].

Отже, проблема національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку у процесі шкільної соціалізації в нових умовах

має поліаспектний і комплексний характер, і саме тому ще не знайшла повного і вичерпного відображення у освітній практиці та педагогічно-психологічній теорії. Даний факт свідчить про необхідність подальшої розробки й впровадження нових методів і форм національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку, які б відповідали сучасним вимогам. Дана проблема й визначила вибір теми роботи: «Національно-патріотичне виховання молодших школярів у процесі шкільної соціалізації».

Об'єктом дослідження є процес національно-патріотичного виховання учнів початкових класів.

Предмет дослідження: шляхи і засоби національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах шкільної соціалізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити проєктну методику національно-патріотичного виховання молодших школярів у процесі шкільної соціалізації.

Гіпотеза: результативність національно-патріотичного виховання учнів молодших класів в умовах шкільної соціалізації підвищиться при використанні в соціально-педагогічній роботі проєктних методів.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан дослідження проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів у психолого-педагогічній літературі та освітній практиці.

2. Охарактеризувати можливості методу проєктів у національно-патріотичному вихованні учнів початкових класів в умовах шкільної соціалізації.

3. Розробити методику соціально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання молодших школярів на основі методу проєктів.

4. Перевірити ефективність експериментальної методики соціально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Методи дослідження. Для досягнення мети та завдань застосовано комплекс педагогічних методів дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння й узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури, методичних статей у періодичних виданнях, матеріалів наукових досліджень з цієї проблеми; емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, методики педагогічної діагностики, констатуючий і формуючий експерименти, кількісна та якісна інтерпретація отриманих експериментальних даних.

Теоретико-методологічну основу становлять досягнення педагогіки в галузі дослідження процесу виховання, висвітлені в працях І. Беха, Ю. Бондаренка, Г. Ващенко, О. Вишневського, О. Гаденки, М. Іванчук, В. Каюкова, Б. Кобзаря, В. Кременя, В. Кузя, І. Огієнка, С. Русової, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, Я. Чепіги, К. Чорної, В. Шахненка, та розвідки про філософське підґрунтя патріотизму Йогана Г. Гердера, Джузеппе Мацціні, Шарля Морраса, Ернеста Ренана, Йогана Г. Фіхте, в тому числі й українських дослідників та представників українського кордоцетризму – М. Братасюка, О. Братка-Кутинського, О. Забужко, І. Мірчука, М. Міхновського, І. Мойсеїва, Д. Чижевського, М. Шлемкевича, а також директивних документів і Законів України «Про повну загальну середню освіту» [44], «Про Національну доктрину розвитку освіти» [48], «Про Концепцію національного виховання» [46], «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» [52].

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2019-2020 рр. на базі Запорізького закладу середньої освіти № 104 Запорізької області Запорізької міської ради.

Дослідження здійснювалося у два взаємопов'язані етапи:

На першому етапі проаналізовано психолого-педагогічну і методичну літературу з даної проблеми, визначено теоретичні положення, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження.

На другому етапі проведено педагогічний експеримент; обґрунтовано виховні умови патріотичного виховання молодших школярів у процесі

шкільної соціалізації. Розроблено і впроваджено основні положення педагогічного експерименту, опрацьовано його результати, сформульовано висновки дослідження.

Інтерпретація основних понять:

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [24].

Інститути соціалізації – соціальні групи, які виступають трансляторами соціального досвіду. Одним з основних інститутів виступає школа [18].

Шкільна соціалізація – комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення школярем соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі своєї діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості. Виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування людини в середині суспільства. Соціалізація є двостороннім процесом, оскільки відбувається не лише збагачення соціальним досвідом, а й реалізація людиною соціальних зв'язків [19].

Заклад загальної середньої освіти – юридична особа, основним видом діяльності якої є освітня діяльність, що провадиться на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти [37].

Молодші школярі – це діти віком від 6/7 до 10/11 років, які навчаються у 1-4 класах сучасної школи.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення і аналіз джерел з проблеми дослідження показало, що пріоритетним базовим напрямком виховної роботи в сучасному закладі освіти слід вважати національно-патріотичне виховання. Саме національно-патріотичне виховання покликано цілеспрямовано формувати свідомість майбутніх громадян держави України, здатних розбудовувати і захищати свою Батьківщину.

Аналіз і узагальнення наукових джерел з проблеми дає змогу сформулювати комплексне визначення поняття «національно-патріотичного виховання» як процес формування громадянина-патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, здатного побудувати громадянське суспільство, в підґрунті якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність, повага до прав людини.

Досягнення цілей національно-патріотичного виховання вимагає додержання наукового конкретно-історичного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого та системного підходів.

Як відзначається у Законі України «Про освіту» (2017), освіта є основою успішної соціалізації особистості, а метою повної загальної середньої освіти і є власне всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості учня. Отже сучасна школа, як заклад середньої освіти, на законодавчому рівні визнається в Україні важливою і визначною інституцією соціалізації учнів в системі освіти.

Термін «шкільна соціалізація» вживають у своїх фундаментальних дослідженнях з компаративної педагогіки дослідники А. Заболотна [18], Н. Лавриченко [28] та інші. Використання цього нового наукового поняття є цілком слушним, адже школа, як один із головних осередків соціалізації, є важливою і провідною інституцією первинної соціалізації у ранньому періоді життя особистості, де агентами первинної соціалізації є однолітки і педагоги, лідери дитячих і молодіжних учнівських організацій.

У сучасній педагогіці метод проєктів розглядають як одну з особистісно-орієнтованих технологій навчання, інтегруючи в собі проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, презентативні, дослідні, пошукові та інші методики. Форми і методи патріотичного виховання молодших школярів володіють певними функціями, які необхідно вирішити в виховному процесі.

У процесі порівняльного аналізу соціально-педагогічних особливостей шкільної соціалізації в Україні та США О. Заболотна також відзначає, що американська школа у своїй діяльності забезпечує дієвий вплив на всі аспекти і прояви процесу соціалізації, включно з політико-правовим, а засобами реалізації стають у тому числі: викладання курсу «громадянської освіти», зацікавленість політичними новинами, клятва вірності національному прапору, молитва за Америку, виконання державного гімну і т.д. Дослідниця приходить до важливого висновку, який ми поділяємо, що національна ідея, пронесена українцями через століття бездержавності, визначає і на сучасному етапі основні засади побудови системи шкільних соціалізаційних впливів та не втрачає своєї актуальності [18, с.16].

Немає важливішого завдання, ніж виховання нового покоління українців. Але слід визначити, що з-поміж інших джерел впливу на становлення та розвитку дитини (сім'я, однолітки, позашкільні освітні заклади) школа посідає домінуючі позиції, тож і відповідальність на неї покладається більша. Без об'єднання зусиль держави, освітніх установ і громадськості цього зробити неможливо.

2. В ході пошукової роботи над проблемою були виділені такі критерії аналізу патріотичної вихованості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісний [3]. За визначеними критеріями та показниками було конкретизовано рівні патріотичної вихованості: високий, середній, низький. Для визначення рівня патріотичної вихованості за когнітивним критерієм було проведено опитування за анкетною, розробленою Н. Кузьменко, М. Семироз, Ю. Пузан, Н. Притулик на тему: «Патріотизм у

розумінні молодших школярів»; для визначення рівня патріотичної вихованості за емоційно-мотиваційним критерієм було використано модифіковану методику Н. Кузьменко, М. Семироз, Ю. Пузан, Н. Притулик «Патріотизм у розумінні молодших школярів», «Дослідження рівня патріотичної свідомості» [14]. Для визначення рівня патріотичної вихованості за діяльнісним критерієм було використано статистичні результати участі школярів у заходах патріотичної спрямованості. Отримані результати дозволили зробити висновок про недостатній рівень розвитку патріотичної вихованості учнів молодшого шкільного віку, що актуалізувало необхідність у розробці та впровадженні проєкту і відповідної методики його впровадження, спрямованого на реалізацію національно-патріотичне виховання учнів молодшого шкільного віку.

3. У вересні 2019 р. – травні 2020 р. було реалізовано проєкт «Твоє місце у житті свого міста», в межах якого учні молодшого шкільного віку мали змогу активно залучитися до діяльності патріотичної спрямованості.

Мета проєкту: ознайомити дітей з районами міста Запоріжжя, історією рідного міста; поглибити знання про народні символи України, природу рідного краю; формувати навички пошуково-дослідницької діяльності; розширювати форми співпраці з батьками у здійсненні навчально-виховного процесу; прищеплення дітям любові до рідного міста, розвиток інтересу до його історичного минулого та формування бажання примножувати славу рідного краю.

Завдання проєкту: педагогічне проєктування та реалізація змісту тематичного циклу «Експедиція рідним містом»; поглиблення знань учнів про рідне місто; розробка та виготовлення виховного матеріалу за темою проєкту; розробка та проведення тематичних заходів з національно-патріотичного виховання школярів.

Етапи проєкту:

- Перший етап – постановка проблеми, на вирішення якої саме і спрямовані дії учасників проєктної діяльності. Формою проблематизації теми

дослідження рідного міста став урок «Я у світі» під час якого учням розповідають історію, яка потребує їхньої допомоги у розв'язанні деяких задач пов'язаних з рідним містом.

- Другий етап – організація проектної діяльності відповідно до трьох змістовних блоків: пізнавального, діяльнісного та узагальнюючого. Пізнавальний блок було впроваджено у формі: перегляд картин, книг, листівок, фотографій та відео про наше місто; знайомство з історією міста; бесіди. Діяльнісний блок проходив у формі: збирання фотографій, книг, відеоматеріалів, газетних статей; екскурсії: по вулиці, у парк; оформлення альбому «Неосяжна моя Україно»; образотворче мистецтво учнів. Узагальнюючий блок відбувся у формі: конкурси знавців міста та його визначних місць; виставки дитячих робіт (малюнків, аплікацій) тощо.

- Третій етап – презентація всіх продуктів, які були отримані в процесі реалізації проектних завдань. Формую реалізації третього етапу став фотоальбом або путівник, який школярі виготовили спільно з батьками та презентують на виставці фотоальбомів, яка відбудеться в кінці проекту.

4. Під час проекту були послідовно проведені первинне і повторне діагностичне дослідження, яке виявило суттєво позитивну динаміку у зміні якісних показників вищих рівнів (до 12 %). Зокрема, в експериментальній групі на 26,11 % підвищився високий рівень розвитку патріотичної вихованості, на 11,11 % підвищився середній рівень і на 26,11 % зменшився низький рівень. Отримані результати експериментальної групи суттєво відрізняються від результатів контрольної групи в позитивний бік, що свідчить про ефективність розробленого проекту «Твоє місце у житті свого міста» та можливість подальшого його використання як засобу підвищення рівня патріотичної вихованості молодших школярів.

Отже завдання дослідження виконані, мета магістерської роботи досягнута. Планується продовження подальшої роботи над проблемою національно-патріотичного виховання в закладі середньої освіти учнів середнього та старшого шкільного віку.